

Клавдія ТУШКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький

Вадим ДИЯК,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАУК У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА

У представленій статті автор розглядає проблеми гуманітарного та соціально-економічного компоненту професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства. Здійснено узагальнений теоретичний аналіз наукової літератури із проблемі інтенсифікації освітнього процесу. Здійснюється аналіз поняття «інтенсифікація освітнього процесу». Виділено особливості викладання гуманітарних та соціально-економічних навчальних дисциплін у вищій школі, а також виокремлено відповідні особливості викладання у навчальному закладі прикордонного відомства.

***Ключові слова:** майбутні фахівці, інтенсифікація, гуманітарні та соціально-економічні дисципліни.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні соціально-економічні тенденції розвитку суспільства вимагають формування високопрофесійних фахівців будь-якого напрямку. Трансформаційні процеси в українському суспільстві торкнулись також і професійної підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів, зокрема прикордонного відомства. Суспільна практика потребує саме професійно компетентних офіцерів-прикордонників, які можуть здійснювати діагностичний, консультативний, організаційний, просвітницький, службовий та інші види роботи у професійній діяльності [1; 10].

У зв'язку із зазначеним вище перед сучасною освітньою парадигмою стоїть завдання сформувати високо компетентних фахівців прикордонного

відомства. Сучасні проблеми вищої освіти є багатоаспектними. Серед таких аспектів важливим є непостійність об'єктів суспільних наук у зв'язку із динамічним суспільним життям. Більшість суспільних наук, соціологія, політологія, економічна теорія, логіка, безпосередньо реагують на виклики суспільного розвитку. На сьогодні більш актуальною стає проблема методики викладання суспільних дисциплін у вищій школі, зокрема у вищій військовій школі, де згадані дисципліни не є профільними [4; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Узагальнення результатів аналізу літератури з представленої проблеми, дозволило встановити, що її вивчали такі науковці: Л. Боголюбов, В. Дияк, В. Ніколко, В. Овсянніков, Л. Сумаркова, В. Тітов, О. Щербина та ін.. Питання щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу, його оптимізації та інтенсифікації були у центрі уваги таких науковців: А. Алексюка, В. Андрєєва, Ю. Бабанського, Л. Занкова, А. Макаренка, П. Підкасистого, В. Лозова, В. Шаповаленка та ін. [1].

Метою статті є виклад результатів дослідження щодо визначення педагогічних особливостей інтенсифікації процесу викладання гуманітарних та соціально-економічних наук у закладі вищої освіти прикордонного відомства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною частиною педагогічного процесу є освітній процес, тому важливими завданнями є його оптимізація та інтенсифікація [11].

Сучасний етап розвитку науки уможливив теоретичне обґрунтування сутності інтенсифікації навчання на основі системного підходу [2].

Розвиток принципу системності пов'язаний із загальними принципами побудови системних об'єктів та визначенням їх властивостей, а також – із виділенням декількох аспектів системного підходу та спрямуванням відповідного аналізу:

системно-елементним, що дає відповідь на запитання, з яких складових (елементів і компонентів) складається система;

системно-структурним, який розкриває внутрішню організацію системи, способи взаємодії її елементів;

системно-функціональним, що виявляє функції, які реалізує система та її компоненти;

системно-інтегративним, який розкриває джерела, фактори збереження, удосконалення і розвитку системи;

системно-процесуальним, що вказує на процеси (операції, процедури), які відбуваються у системі з метою збереження її цілісності, удосконалення і розвитку;

системно-комунікаційним, який розкриває взаємозв'язок цієї системи з іншими як за горизонталлю, так і за вертикаллю;

системно-історичним, який розглядає питання виникнення системи, етапи її розвитку й історичну перспективу [6, с. 7].

Водночас, системний підхід передбачає дотримання таких умов:

встановлення всіх складових елементів досліджуваного педагогічного процесу чи явища;

вивчення зв'язків, залежностей кожного елемента від усіх інших, і на цій підставі визначення основних елементів із провідними зв'язками, відношеннями;

побудова моделі, що характеризується трьома параметрами: організованістю, цілісністю та ієрархічністю;

розкриття залежності встановленої системи від зовнішніх умов, оскільки тільки в такому разі система буде функціонувати;

опис конкретного елемента у нерозривному цілому з цією системою, з описом його загальних і специфічних функцій усередині єдиного цілого;

властивості досліджуваного процесу, явища впливають не лише із суми властивостей його елементів, а й з особливостей системи в цілому, самої структури системи [15, с. 31–32].

На особливу увагу заслуговує думка В. Семиченка про те, що процедура виділення системи, визначення її складу (компонентного і елементного),

структурних особливостей (ієрархії, способів зв'язку окремих складових, системоутворювального фактора) являє собою створення свого роду «теоретичного гештальта», який дає змогу у визначених межах, з певної позиції в обмежених параметрах відобразити властивості вихідного системного об'єкта. Така процедура є обов'язковим моментом відокремлення явища від фону, обмеження кола параметрів, що враховуються, розділення якостей об'єкта і його зв'язків з оточуючим середовищем на основні і другорядні формалізації, які становлять арсенал науки і реалізуються в явному або прихованому вигляді у будь-якому науковому дослідженні [13].

Враховуючи вищезначену термінологію та особливості системного підходу, в подальшому викладі інтенсифікацією є система засобів, що забезпечує: позитивні результати у навчанні (на рівні навчальних можливостей, що не є нижчими за вимоги державних стандартів); запобігання неуспішності суб'єктів навчального процесу; раціональні витрати часу представників науково-педагогічного складу [12].

Узагальнення результатів аналізу літератури з представленої проблеми дослідження дозволило встановити, що методика викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін у вищій військовій школі є багаторівневою. В загальному, методика викладання – це наука, що має свою власну теоретичну та практичну складові, а також методологію. Деякі вчені вважають, що методика викладання певної дисципліни – це одночасно засоби, способи, організаційні форми та нормативні вимоги до викладацької діяльності [4].

Основними особливостями викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, що є непрофільними у закладах вищої освіти та закладах вищої військової освіти є:

забезпечення ідейної спрямованості дисципліни, що викладається (філософія, логіка, соціологія, культурологія, релігієзнавство, політологія, економічна теорія);

поєднання пізнавальної та виховної функцій;

високий науковий рівень інформативності матеріалу навчальних занять;

доказовість та переконливість навчального матеріалу;
поєднання інформативності та проблемності викладеного матеріалу;
чіткість та логічність викладу навчальної інформації;
активізація уваги тих, кого навчають;
розвиток їх професійного мислення;
ясність та чіткість мови викладу матеріалу;
навчально-методичне забезпечення занять;
активізація творчої діяльності тих, кого навчають [5, 14].

Представлені особливості викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін у вищій освіті, не є остаточними, оскільки сучасні суспільні науки являють собою гігантську систему соціальних, філософських, економічних, політологічних тощо знань, дослідницьких технологій, методик, за допомогою яких вони охоплюють об'єктивну реальність, усі процеси та явища життя, а також його сфери [8].

Основними особливостями інтенсифікації процесу викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін у закладі вищої освіти прикордонного відомства є:

врахування специфіки реалізації основного підходу у навчально-виховному процесі (компетентнісного, контекстного, діяльнісного, інтегративного тощо);

врахування специфіки засобів контролю, активізації пізнавальної діяльності, закріплення отриманих знань тощо;

ступінь володіння прийомами педагогічної майстерності;

рівень володіння відповідною педагогічною технологією навчання;

чіткість формулювання мети та завдань навчальної діяльності залежно від форми її організації;

доцільність обраних методів навчання;

підвищення ефективності зв'язку підготовки та професійної діяльності (взаємозв'язок теорії і практики);

відповідний науковий рівень управління навчальним процесом;

систематичний моніторинг навчальної діяльності з метою подальшого її коригування [14].

Таким чином, зазначені вище особливості викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін дозволяють інтенсифікувати процес навчання курсантів-прикордонників, дають можливість кожному курсанту виявити себе, сприяють покращенню взаємодії суб'єктів процесу навчання між собою та з навколишнім світом, що, в свою чергу, сприяє формуванню високого рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Висновки. Отже, результати проведеного теоретичного дослідження свідчать про те, що теоретичний підхід щодо інтенсифікації процесу викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін у закладі вищої освіти прикордонного відомства поєднує методологічні, дидактичні, психологічні, організаційні та методичні аспекти, що, в свою чергу, дає можливість якісно підвищити рівень викладання згаданих суспільних наук.

Перспективи подальших досліджень. Виділені у статті особливості інтенсифікації процесу викладання гуманітарних та соціально-економічних дисциплін у закладі вищої освіти прикордонного відомства є мінімальним, оскільки процес оптимізації може передбачати зміни будь-якій складовій дидактичної системи: мета навчання, методи та засоби навчання, результат діяльності, діагностика та контроль результатів навчання, організація освітнього процесу. Зазначені питання можуть бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у представленій проблемі.

Список використаної літератури

1. Актуальные проблемы преподавания и изучения социально-гуманитарных дисциплин в высшей школе: опыт и новации. *Сб. науч. тр.* Воронеж, 1994. 183 с.
2. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. М. : Высш. шк, 1980. 268 с.
3. Блауберг И. В. Целостность и системность. Системные исследования : ежегодник. М., 1977. С. 5-28.

4. Боголюбов Л. Изучение социально-гуманитарных дисциплин как необходимое условие формирования у учащихся гражданской культуры. *Социально-политический журнал*. 1997. № 3. С. 104–119.
5. Загвязинский В. И. Дидактика высшей школы. М. : Педагогика, 1987. 160 с.
6. Кожевников В. Оптимізація навчальної діяльності. *Рідна школа*. 1995. № 2–3.
7. Методика преподавания общественных наук в высшей школе / под ред. Л. Н. Боголюбова. М. : Просвещение, 2000.
8. Николко В. Н. Об одной модели многоуровневой системы логического образования в Украине. *Логіка та багаторівнева система освіти: Методологія та методика викладання* : матеріали доповідей та виступів міжнародної наукової конференції. К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. С. 94–96.
9. Овсянников В. К новой парадигме социально-гуманитарных наук. *Alma mater* 1997. № 2. С. 18–25.
10. Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2984-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. № 29. Ст. 134. Зі змінами ; ост. ред. 19 січ. 2010 р.
11. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Е. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2005. 399 с.
12. Пидкасистый П. И. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ВУЗов и пед. Колледжей. М. : Пед. о-во России, 1998. 640 с.
13. Семиченко В. Системно-структурне моделювання складних об'єктів у психолого-педагогічних дослідженнях. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. Верес. С. 26–30.
14. Сумаркова Л. М. Логіка в юридичному вищому закладі освіти. *Проблеми викладання логіки і дисциплін логічного циклу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 13–14 травня 2004 року. К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2003. С. 103–104.
15. Хазова Л. Подходы к организации преподавания социально-гуманитарных дисциплин в негуманитарных вузах. *Социально-политический журнал* 1997. № 3. С. 81–90.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Тушко К. Ю., Дыяк В. В. Дидактические особенности интенсификации процесса преподавания гуманитарных и социально-экономических наук в высших учебных заведениях пограничных ведомств

В представленной статье автор рассматривает проблемы гуманитарного и социально-экономического компонента профессиональной подготовки будущих специалистов пограничного ведомства. Осуществлен обобщенный теоретический анализ научной литературы по проблеме интенсификации образовательного процесса. Осуществляется анализ понятия «интенсификация образовательного процесса». Выделены особенности преподавания гуманитарных и социально-экономических учебных дисциплин в высшей школе, а также выделены характерные особенности их преподавания в учебном заведении пограничного ведомства.

Ключевые слова: *будущие специалисты, интенсификация, гуманитарные и социально-экономические дисциплины.*

Tushko K., Diyak V. Didactic Peculiarities of Intensification of the Process of Humanitarian and Socio-Economic Scientific Teaching in the Higher Education Between Border Society

Modern socio-economic trends in the development of society require the formation of highly professional specialists of any kind. Transformation processes in the Ukrainian society also affected the training of future specialists in law enforcement agencies, in particular the border authorities. Public practice requires professionally competent border guards who can carry out diagnostic, advisory, organizational, educational, service and other professional activities.

In connection with the aforesaid before the modern educational paradigm, the task is to form highly qualified specialists of the border department. Modern problems of higher education are multifaceted. Among such aspects is the volatility of objects of social sciences in connection with dynamic social life. Most social sciences, sociology, political science, economic theory, logic, directly respond to the challenges of social development. Today, the problem of teaching social disciplines in higher education, particularly in higher military schools, where these disciplines are not profiled, becomes more relevant.

In the presented article the author examines the problems of the humanitarian and socio-economic component of the training of future specialists of the border department. A generalized theoretical analysis of scientific literature on the problem of intensifying the educational process is carried out. An analysis of the concept of "intensification of the educational process" is underway. The peculiarities of humanitarian and socio-economic educational disciplines in the high school are singled out, as well as the corresponding features of the educational institution of the border department are singled out.

The results of the theoretical research show that the theoretical approach to the intensification of the teaching process of humanities and socio-economic disciplines in the institution of higher education of the border authority combines methodological, didactic, psychological, organizational and methodical aspects, which in turn provides an opportunity to raise qualitatively the level teaching of the mentioned social sciences.

Key words: *future specialists, intensification, humanitarian and socio-economic disciplines.*